

**ETYMOLOGICA MACEDONICA ВО ПРЕСРЕТ НА
70-ГОДИШНИОТ ЈУБИЛЕЈ НА ИНСТИТУТОТ ЗА
МАКЕДОНСКИ ЈАЗИК „КРСТЕ МИСИРКОВ“ – СКОПЈЕ**

Во пресрет на 70-годишниот јубилеј на Институтот за македонски јазик „Крсте Мисирков“ – Скопје како главен и одговорен уредник на ова ново списание сакам да нагласам неколку работи за кои сметам дека се основен предуслов за успешен и континуиран развој на македонскиот народ и неговиот јазик во современите текови на глобалното општество.

Живееме во едно чувствително време кога на секој начин некои сили се обидуваат да ја негираат нашата самобитност и идентитет, а јазикот, како што знаете, е костурот на нацијата и во овој миг потребно е да бидеме сплотени околу единствената работа за којашто не смее да се има разлики – МАКЕДОНСКИОТ ЈАЗИК!

Посветеноста на научните работници да ѝ служат на нацијата, нивната професионалност и етичност треба да бидат единица мерка за однесувањето на секој граѓанин во Република Македонија. Од секое наше дело треба да учат генерации млади луѓе за кои иднината може да биде сосема поинаква и поубава од подалечното и поблиското минато.

Институтот за македонски јазик „Крсте Мисирков“, како единствен овластен субјект за заштита на македонскиот јазик како духовно културно наследство треба да ја оправда таа улога, пред сè, со макотрпна работа и со стратешки планирања на научноистражувачки план, па во тој дух е и работата на списанието *ETYMOLOGICA MACEDONICA*.

За етимологијата како наука и нејзините почетоци е пишувано многу, уште во античко време, кога самиот збор *ἐτυμολογία* бил изведен од грчките корени *ἐτυμος*, што значи ‘вистинит’ или ‘автентичен’ и *λόγος*, што се преведува како ‘збор’ или ‘израз’, односно зборот *ετυμολογία* би се толкувал како ‘вистинито, точно, проучување на зборовите’.

Во современите европски јазици овој збор доживеал ренесанса преку латинскиот збор *etymologia*, а како посебна лингвистичка дисциплина, етимологијата почнала да се обликува дури во почетокот на XIX век и директно е врзана со појавата на историската и компаративната лингвистика. Оттогаш па до денес, етимологијата поминала низ неколку фази: на почетокот таа била фокусирана исклучиво на надворешната формална сличност на споредените зборови, потоа била ориентирана кон фонетиката и апсолутизацијата на гласовните закони, во подоцнежниот развој предмет на интерес била морфонологијата и зборообразувањето, па сè до

последната фаза, каде што таа е ориентирана кон семантиката. Во однос на словенските лингвистички истражувања етимологијата почнала да се развива дури во втората половина на XX век, а како значајни центри во словенскиот лингвистички свет се наведуваат: Краков, Брно, Софија, Љубљана, Минск, Киев и Белград, но најголемиот центар бил и останал Москва.

Во однос на јужнословенската етимолошка традиција, предничи етимолошкиот центар во Љубљана, но се разбира не е за потценување и работата на центрите во Софија, Загреб и Белград. Во тој контекст, македонската етимолошка наука има огромна задача да ги прикаже резултатите од повеќедецениското истражување на одделни автори кои дале огромен придонес во создавањето предуслови за еден солиден етимолошки речник на македонскиот јазик.

Во оваа пригода сакам да дадам еден мал хронолошки пресек (кој, се разбира, ниту е сеопфатен ниту целосно исцрпен) на случувањата на македонска почва. Имено, оставајќи ги настрана (но сепак отворени) полемиките за тоа што претставува(л) древномакедонскиот јазик и што се подразбирало под тој поим, повикувајќи се на авторитетот на акад. Петар Хр. Илиевски во македонската наука „се претполага дека античките Македонци како одделен етнос, различен од староседелците и соседите, потекнувале од пелазгиска основа... Обично се претполага дека Пелазгите биле едно племе. Всушност, тоа е поскоро општ и условен назив за повеќе балкански племиња кои образувале постар балкански јазичен сојуз што бил во употреба пред доселувањето на и.-е. племиња од кои се развил грчкиот етнос. Затоа тој јазичен слој е наречен предгрчки“.¹ Во однос на тој јазик, историските податоци укажуваат на еден старوماкедонски поет Арабаиос (Arabaïos) кој живеел на дворот од кралот Архелај (413–399 пр. Хр.), но за жал нема ништо сочувано од неговото творештво, потоа се споменува александрискиот граматичар Америас (Amerias) од македонско потекло во III век пр. Хр., а за нив дознаваме посредно, од подоцнежни автори, особено од Хесихиј (Hesychius, грч. Ἡσύχιος ὁ Μιλήσιος), кој живеел во V век по Хр., каде тој обележува како македонски 85 зборови и особено од Суда (средногрчки: Σοῦδα, лат. Suidae Lexicon), што всушност претставува византиски лексикон од X век по Хр. и му се припишува на авторот Судас (Σοῦδας). Паѓа во очи историскиот дисконтинуитет односно релативно малкуте (пред сè, лингвистички) податоци за периодот IV – IX век. Некако природно се наметнува прашањето што се случувало на јазичен план во овој период, кога како што се тврди во науката почнуваат да се доселуваат словенските племиња. Се чини дека уште во времето на создавањето на

¹ Петар Хр. Илиевски. 1996. „Јазиците на почвата на Македонија во античкиот и рановизантискиот период“, *Јазициите на почвата на Македонија*, Скопје: МАНУ, стр. 25.

македонската кралска династија Аргеади и ширењето на тогашната држава кон југ, со текот на вековите со помош на коинето се хеленизира древномакедонскиот јазик, а од друга страна пак, со подоцнежното доаѓање на Словените и постепената асимилација на тогашното домородно население, се случува доминација на словенскиот јазичен елемент на овие простори.

Како и да е, списанието ќе биде отворено за дискусии и за таквиот (иако мал) лексички слој во современиот македонски јазик, односно и за зборовите од балканскиот супстрат.

Во однос на веќе општоприфатената и потврдена теза дека говорот на македонските Словени од околината на Солун е основата на старословенскиот јазик, неоспорувајќи го правото на сите денешни словенски јазици за нивната историска врска со тој општ јазик за сите Словени, ќе додадеме дека и современиот македонски јазик го има истото право да се повикува на најстарите писмени податоци од тој период.

Уште во XIX век, кога во Европа се гради концептот за нацијата и припадноста кон определена национална држава, во многу трудови, од различни автори со различни (како научни, така и општественополитички) ставови и гледишта, предмет на интерес е состојбата со македонскиот јазик, народ, идентитет...

Фактот што соседните народи веќе оформиле свои национални држави, преку кои го штителе својот национален интерес, го става македонскиот јазик во нерамноправна положба и во поглед на научните истражувања. Многумина автори, припадници на соседните држави, во своите лингвистички истражувања и теории ја промовираат националната стратегија на својата држава. Така, Македонија и македонскиот народ и јазик стануваат поприште на борбата за присвојување. Полемика се води за докажување на припадноста на македонските дијалекти кон еден или друг соседен јазик. Но, јазичните факти се неумоливи, па дел од научниците забележуваат дека се работи за посебен јазичен дијасистем. Ова особено се засилува со истражувањата што ги спроведуваат лингвисти кои не се оптоварени од дневната политика на сопствената држава, како на пр., Вајан, Вајганд, Вејк, Драганов, де Бреј, Малецки, Голомб и многу други. Всушност, за сите јазици треба да се согледа сличноста на материјален, функционален и структурен план. Во однос на македонскиот јазик, ова е важно зашто споредбено тој се определува како јужнословенски (на материјален и на функционален план), но и како балкански (на структурен план). Структурната блискост се јавува најчесто под дејство на супстрат. Поимот супстрат и поимот прајазик се спротивставени еден на друг. Имено, под прајазик се подразбира материјално (а на тоа се надоврзува и функционалното) заедничко потекло, односно станува збор за хипотетички јазик од кој произлегле сродните

јазички, а супстратот се должи на јазичниот сојуз. Во таа насока, македонскиот јазичен дијасистем се определува и како словенски и како балкански.

Во однос на етимолошките податоци што можат да се сретнат во нашата историографија, ќе забележиме дека уште во XVI век е направен еден речник на костурскиот говор, а во 1802 г. во Венеција е испечатен и „Четиријазичникот“ на Даниил. Македонски речнички материјал остава и Константин Петкович (1848) и Рајко Жинзифов. Обемна граѓа има и во Зборникот на браќата Миладиновци (каде што има мал македонско-хрватски речник), како и во дејноста на сите наши преродбеници. За нас посебен интерес претставуваат делата на Ѓорѓија Пулевски (*Речник оџ четири језика* и *Славјанско-македонска оџиџа историја*) како и речничкиот материјал на Константин М. Петкович од XIX век каде што ги забележуваме првите обиди на планот на етимологијата.

По Втората светска војна и формирањето на националните македонски институции почнува систематско проучување на македонскиот јазик, па во тој дух се трудовите посветени на етимологијата, од кои посебно значајни се:

- Анастас Таховски, *Грчки зборови во македонскиот народен говор*. Прилог кон етимолошкиот речник на македонскиот јазик (Скопје: Филозофски факултет, книга 2/1, 1951);
- Мито Аргировски, *Грцизмиџе во македонскиот јазик* (Скопје: ИМЈ „Крсте Мисирков“, Посебни изданија, кн. 29, 1998);
- Оливера Јашар-Настева *Турскиџе лексички елементи во македонскиот јазик* (Скопје: ИМЈ „Крсте Мисирков“, Посебни изданија, кн. 31, 2001);
- Мирјана Алексоска-Чкатроска, *Романизмиџе во македонскиот јазик*. Прилог кон етимолошките истражувања за македонскиот јазик (Скопје, 2010) итн.

Идејата за создавање на еден ваков речник според академик Петар Хр. Илиевски зела голем замав во 70-тите и 80-тите години на XX век, но за жал не се реализирала. Во редот на лингвистите кои со своите трудови помогнале да се соберат голем број етимолошки податоци се и: Б. Конески, П. Илиевски, М. Петрушевски, Д. Томовски, З. Голомб, В. Пјанка, Ф. Мареш, Т. Димитровски, Б. Корубин, Б. Видоески, К. Пеев, Д. Митева, А. Поповски, С. Бојковска, В. Дрвошанов, М. Каранфиловски, Р. Угринова-Скаловска, З. Рибарова, Ѓ. Поп-Атанасов, Т. Стаматоски, О. Иванова, М. Коробар-Белчева, М. Киш, М. Митков, Љ. Станковска, К. Конески, И. Чашуле, М. Миовски, К. Бицевска, С. Поп-Атанасова, Е. Црвенковска, Љ. Спасов, Д. Пандев, С. Велева и др. (се разбира дека списокот не е целосен и исцрпен, па затоа ѝ се извинувам на јавноста за ненамерно направените пропусти при набројувањето на научните работници).

Во последните три децении со објавувањето на голем број речници и атласи (*Речник на македонскиот народен јазик, Речник на презимињата кај Македонците, Речник на лични имиња во македонскиот народен јазик, Толковен речник на македонскиот јазик, Речник на црковнословенскиот јазик од македонска редакција, Речник на црковнословенски лексички паралели, Македонски дијалектен атлас – прелегомена, Лингвистички атлас на македонските дијалекти (сопоре материјали на ОЛА)*) се подготви огромен терен за работа на етимолошки план (во однос на работата на проектот *Етимолошки речник на македонскиот јазик* во овој прв број на списанието *ETYMOLOGICA MACEDONICA* ќе бидат објавени и концепцијата и методологијата за работа на двата етимолошки речника како и прилог со буквата А од *Македонскиот етимолошки речник* чиј автор е Гоце Цветановски).

За етимологијата во македонистиката придонесуваат и трудовите на многумина лингвисти од сите центри во нашата држава, а пред сè, од Институтот за македонски јазик „Крсте Мисирков“ и Истражувачкиот центар за ареална лингвистика „Божидар Видоески“ при МАНУ. Последните 20-ина години во дијалектолошките трудови на Г. Цветановски, В. Лаброска, С. Давкова-Ѓоргиева, Е. Стоевска-Денчова од Одделението за дијалектологија при Институтот, како и во трудовите на акад. М. Марковиќ и неговите помлади соработници од ИЦАЈ при МАНУ се среќаваат многубројни етимолошки податоци, па и детално разгледување на етимолошки проблеми, а истото може да се забележи и во трудовите на колегите од одделенијата за историја и ономастика во Институтот (Л. Макаријоска, К. Трајкова, Н. Андријевска, А. Ѓуркова, Љ. Митревски, В. Миовска, М. Јосифовска, Е. Јачева-Улчар). Се разбира дека е од голема помош и работата на колегите од одделенијата за лексикологија и лексикографија и за современ јазик (С. Велковска, О. Додевска-Михајловска, С. Веновска-Антевска, Л. Тантуровска, Е. Јованова-Грујовска, С. Груевска-Маџоска, Ф. Стефановска-Ристеска, К. Топлиска-Евроска, С. Петрова-Џамбазова, Х. Андоновска), кои во своите трудови даваат изворен материјал за идни етимолошки проучувања.

Несомнен придонес имаат и сите пензионирани научни работници од Институтот, од кои некои, за жал, се и починати, но и од другите центри во државата на кои им искажувам јавна благодарност.

Една од карактеристиките на ова списание е тоа што ќе постои специјална рубрика (барем во догледно време) *Навраќања* каде што ќе бидат преобјавувани прилози од еминентни автори кои оставиле неизбришливи траги во развојот на македонската етимологија, а придонеле и во балканистиката, славистиката и индоевропеистиката.

Списанието веќе има подготвено и посебно Упатство за работа на Редакцискиот одбор кое во целост го пренесуваме и овде.

Врз основа на чл. 1, 2, 3, 4, 5, 6 и 7 од Законот за издавачката дејност („Службен весник на Република Македонија“ бр. 199/14 и 152/15), како и врз основа на чл. 24 од Статутот на Институтот за македонски јазик „Крсте Мисирков“, главниот и одговорен уредник на списанието ETYMOLOGICA MACEDONICA донесе

УПАТСТВО

за начинот и постапката за издавање на списанието ETYMOLOGICA MACEDONICA (во натамошниот текст: Списание) и за усогласување на формата и содржината на материјалите што се објавуваат во Списанието на ЈНУ ИМЈ „Крсте Мисирков“ – Скопје.

Член 1

Со ова Упатство се уредуваат начинот и постапката за издавање на Списанието и се врши усогласување на формата и содржината на материјалите што се објавуваат во Списанието на ЈНУ ИМЈ „Крсте Мисирков“ – Скопје (во натамошниот текст: Институтот).

Член 2

Списанието е научно списание на Институтот.

Член 3

Во Списанието се објавуваат научни трудови од областа на македонската, балканската, словенската и индоевропската етимологија. Во посебни случаи можат да бидат објавени и други лингвистички трудови кои имаат допирна точка со етимологијата и индоевропеистиката воопшто.

Списанието е периодично и се објавува еднаш годишно. Електронската верзија од печатеното издание ќе биде достапна на веб-страницата на Институтот.

Член 4

Издавач е Институтот како правно лице регистрирано за вршење издавачка дејност. Задолжителен примерок од секое издание на Списанието издавачот доставува до НУБ „Св. Климент Охридски“ – Скопје.

Списанието мора да има ИСЧН (ISSN), што го означува меѓународниот стандарден број за периодични публикации и континуирани извори (International standard serial number) и со кој се идентификува насловот на периодичната публикација, а го доделува НУБ „Св. Климент Охридски“ – Скопје.

Член 5

Списанието ги содржи следниве податоци:

- податоци за издавачот (назив и седиште),
- наслов на Списанието,
- име и презиме на главниот и одговорен уредник и на други лица во редакцискиот одбор (во натамошниот текст: Редакција),
- назив и седиште на печатницата,
- место на издавање,
- година на изданието, број на периодичната публикација,
- тираж на Списанието,
- меѓународен стандарден број за Списанието (ISSN) што се добива од НУБ „Св. Климент Охридски“ – Скопје.

Член 6

Списанието што го издава Институтот објавува трудови кои се категоризираат како:

- изворен научен труд (содржи необјавени резултати од изворно научно истражување),
- претходно соопштение (содржи нови научни сознанија, кои се претходно презентирани на научни собири),
- прегледен труд (содржи изворен критички приказ на трудови од областа за кое е надлежно ова списание),
- стручен труд (во кој влегуваат рецензиите, приказите и други форми како што се поводи, хроники поврзани со Списанието и Институтот како издавач).

Научниот дел треба да биде најмалку 50 % од содржината на Списанието.

Член 7

Списанието има главен и одговорен уредник (во натамошниот текст: уредник), кој е одговорен за неговата целокупна издавачка продукција.

Уредникот врши избор на трудови за објавување, прибавува и дава стручно мислење за Списанието и е одговорен за квалитетот на издадената публикација.

Уредникот има заменик, кој во отсуство на уредникот ја организира работата на Списанието и врши други задачи што му ги доделува уредникот.

Списанието, освен уредник, заменик на главниот и одговорен уредник, има и секретар, членови на редакциски одбор (Редакција) и технички секретар, со мандат каков што има уредникот.

Уредникот може да назначи и рецензенти, лектори, коректори, преведувачи и други стручни и технички лица кои ќе помагаат при оформувањето на тековниот број на Списанието.

Списанието може да има и меѓународен (советодавен) одбор, а неговата функција е советодавна, при што неговите членови можат да бидат и рецензенти на трудовите.

Член 8

Постапката за избор на уредник ја утврдува Советот на ИМЈ, при што кандидатот треба да биде од редот на научните советници (редовни професори), да достави програма за работа и да ги предочи целите и задачите во мандатниот период за кој конкурира.

На предлог на уредникот Советот на ИМЈ го бира и Редакцискиот одбор (заменик на главниот и одговорен уредник, секретар на Списанието, технички секретар и членови), како и Советодавниот одбор.

Членовите на Редакцискиот одбор се истакнати научни работници од Институтот, но и од други научни и високообразовни институции од државата и од странство на кои примарен интерес им е етимологијата и индоевропеистиката (и други сродни области).

На уредникот и на Редакцискиот одбор им помага секретарот на Списанието и неговото присуство на состаноците е задолжително. Тој ги води записниците на состаноците и ги испраќа соопштенијата до јавноста.

Во работата помага и технички секретар кој е од редот на асистентите (а во случај да нема таков кадар, тогаш во улога на технички секретар може да биде и научен соработник / доцент). Негова задача е да ги уредува материјалите од технички аспект и да ги извршува обврските што ќе му ги наложи уредникот, заменикот или секретарот. Техничкиот секретар нема право на глас при одлучувањето на Редакцискиот одбор.

Член 9

Уредникот и Редакцискиот одбор ги имаат следниве права и обврски:

- ја утврдуваат содржината на Списанието,
- расправаат за пристигнатите трудови,
- одлучуваат за изборот на рецензенти на одделните статии,
- даваат насоки за конечниот изглед на подготвениот број од Списанието,
- извршуваат и други оперативни задачи поврзани со Списанието.

Член 10

Работата на Редакцискиот одбор се одвива на состаноци кои ги свикува и ги води уредникот. На состаноците задолжително учествуваат секретарот и техничкиот секретар.

Редакцискиот одбор полноправно одлучува доколку на состанокот присуствуваат повеќе од половина членови, а за важечка се смета

одлуката за која се изјасниле најмалку половина од присутните членови и уредникот.

Во определени случаи уредникот може да закаже и состанок кој ќе се одвива преку електронски средства за комуникација.

За работата на состанокот секретарот води записник кој се усвојува на наредниот состанок по претходна согласност на уредникот. По усвојувањето уредникот го потпишува записникот и тогаш се смета за валиден.

Во случај на изделено мислење на член на Редакцискиот одбор, тогаш тоа оди како прилог на соодветниот записник и се смета за дополнителен дел на записникот.

Член 11

Советодавниот (меѓународен) одбор на Списанието го составуваат истакнати научници од земјата и од странство кои дале претходна согласност дека со својот углед и совети ќе помагаат во издигањето на научното реноме на Списанието. Членови на Советодавниот одбор можат да бидат и поранешни членови на Редакцискиот одбор на кои им истекло мандатот или пензионирани научни работници, а кои можат да помогнат во врска со рецензирањето на пристигнатите трудови.

Член 12

Трудовите се пријавуваат според пропозициите што ги утврдува Редакцискиот одбор, а во согласност со Правилникот за издавачка дејност на Институтот.

Авторите на трудовите ја снесат целата одговорност во однос на користење и цитирање на други трудови во морална смисла.

Секој автор е должен да достави писмена изјава за автентичноста на ракописот.

Редакцискиот одбор е должен да го прегледа трудот и доколку открие плагијат, го известува авторот дека трудот е одбиен.

Член 12

Сите трудови се праќаат на најмалку две рецензии, при што авторите не знаат кои се рецензенти на трудот.

Трудовите се категоризираат на предлог на рецензентите според утврдените категории, а конечниот став го има Редакцискиот одбор.

Член 13

Официјален јазик на кој треба да биде напишан трудот е македонски и тогаш е задолжителна лектура на овластен лектор по македонски јазик од Институтот, а апстрактот е на англиски јазик.

Лектура на трудовите и на целото Списание може да направи и член или целиот Редакциски одбор.

Трудот може да биде напишан и на друг словенски јазик, а апстрактот мора да биде на англиски јазик. Авторот ја сноси одговорноста за лектурата и преводот на англиски. Во тој случај апстрактот во Списание то ќе биде на македонски и на англиски јазик.

Трудот може да биде напишан и на англиски јазик, при што авторот е должен да достави апстракт на англиски, а во Списание то ќе биде објавен и на македонски јазик.

Клучните зборови во трудот треба да бидат напишани на македонски и на англиски јазик.

Член 13

Прашањата за авторските права и надоместоци се регулирани во Правилниците на Институтот и во Законот за авторско право и сродни права.

Член 14

За финансиските, договорните и материјалните трошоци, како и за тиражот и дистрибуцијата се грижи издавачот.

Член 15

За сите спорни прашања во врска со Списание то, а кои не се опфатени во ова Упатство надлежен е Советот на Институтот.

Член 16

Упатството стапува на сила од денот на конституирањето на Редакцискиот одбор.

Почитувани, читатели, како што укажавме и претходно, во едно вакво време, во кое постојаните напади кон нашиот идентитет, а пред сè кон македонскиот јазик, стануваат сè позачестени, нам не ни останува ништо друго, освен со научно аргументирани факти да опстоиме пред објективната вистина и вечната правда.

Скопје, 11.5.2023 г.

Одговорен уредник на Списание то
проф. д-р Гоце Цветановски, н. сов.